

KADIN HAREKETİNİ OLUŞTURAN FARKLI DİNAMİKLERİN KARŞILAŞTIRILMASI ①

Kadın alçak bir yaratıktır..." Augustinus (354-430)

"Bir kadın gördüğün zaman o şeytandır bir çeşit cehennemdir" Papa II. Pius (1405-1464)

"Kadınların en büyük şerefleri erkekleri doğurmalarıdır" Martin Luther

PROF. DR. NÜKET ÖRMEK BÜKEN
Hocettepe Üniversitesi
Tıp Fakültesi
Deontoloji-Tıp Etiği ve Tarihi AD
bukem@hocettepe.edu.tr

Kadın sorununun tarihselliğine tanıklık etmek, bunun tarihin belli bir evresinde ve belirli koşullara bağlı olarak ortaya çıkan bir sorun olduğunu göstermektedir. Tarih içinde özel mülkiyetin, sömürünün, sınıfların, bunlara dayalı tahakkümün ve ezme biçimlerinin, bütün bunların temel bir aracı olarak devletin doğumuna, bu aynı sürecin cins ilişkileri planında yansımaları olarak erkek egemenliğinin doğumu eşlik etmiştir.

Üretici güçlerdeki gelişme zamanla üretim içinde erkeğe daha üstün bir konum kazandırmış ve bu aynı gelişmenin yarattığı zenginlik gütgide özel mülk olarak erkeğin elinde biriktirmiştir. Erkek tam da bu sayede adım adım toplum içerisinde ön plana çıkmış ve kadının sahip olduğu üstünlükleri devralmaya başlamıştır.

Ne zaman ki mülkiyet, sömürü, sınıflar ve devlet, bunları olumlayan ve meşrulaştıran ideoloji, kültür, değer yargıları, dinsel inançlar doğmuştur, işte o zaman kadın cinsinin bin yıllara yayılan ve halen de sürmekte olan ezilmişiği başlamıştır.

Kadınların dünya tarihinin özellikleri son iki yüz yılında görünür hale gelen özgürlük mücadeleleri bugün hala evrensel niteliğini koruyor ve kadınların bu ezilmeye direnişleri yaşadıkları toplumsal coğrafyanın koşullarına, farklı örgütlenme biçimlerine, farklı politik hedeflere ve çoğu zaman da kullandıkları farklı araçlara göre şekilleniyor. Sanayileşme, kentleşme, demokratikleşme süreçlerinin yanı sıra devlet yapıları, dinsel düzenlemeler, milliyetçi ya da modernleşme hareketleri "kadın hareketini" etkilemeye, değiştirmeye dönüştürmeye devam ediyor (1)...

Sancar ve Molyneux kadın hareketinde özerkliğin öneme vurgu yaparlar. Özerklik ilkesi bir kadın örgütlenmesinin kendi eylemlerine, amaçlarına, örgütlenme tarzına kendi kendine karar verebilmesi ve gündemi üzerinde denetim gücüne sahip olması olarak tanımlanır. Bu açıdan bakıldığında örgütsel bağlantılar açısından bağımlılık da, kendi gündemini oluşturamama anlamına gelir. Yönlendirilen/mobilize edilen kadın örgütlerinde otorite ve insiyatif dışarıdan gelir. Siyasal örgütler ya da hükümet tarafından yönlendirilen kadın örgütleri ve bu bağlamda kadın hareketi aslında bu üst otoritenin gündemini gerçekleştirmeye yalnızca bir araç konumundadırlar (1,2). Kadın hareketinin bir amaca araç değil sadece kendinden bir amaç olabilmesi hareketin kazanımları ve özgürleşmesi açısından gerçekten de çok önemlidir.

İyi bir siyaset bilimci olarak Nancy Fraser kamusal alandaki söylemsel etkileşimin toplumsal eşitsizliklerin etkilerinden korunamayacağını, bu nedenle kamusal alandaki müzakere süreçlerinin hakim grupların lehine, bağımlı grupların

aleyhine işleyeceğini öne sürer (3). Habermas'ın idealize ettiği liberal kamusal alan gerçekte herkese açık ve herkese erişilebilir değildir; etnik, cinsiyete dayalı ve sınıfsal eşitsizlikler bu kamusal alana herkesin katılımını engeller.

Baskın gruplar kimlerin kamusal alanda müzakereye katılacağını, hangi meselelerin müzakereye açık olduğunu, nasıl akıl yürütüleceğini belirler, tartışmanın üslubunu ve sonucunu şekillendirir, "ortak çıkar" adı altında kendi çıkarlarını korurlar. Örneğin, bu kamusal alana kadınların katılımı resmi ve gayri resmi yollarla engellenir, kadınların meseleleri "özel" meseleler olarak tartışma dışında bırakılır, kadınların sesi bastırılır, kadınların ifade biçimleri aşağılanır ve anlaşılmasız kılınır.

Aslında kadın hareketinin tarihsel süreci bu çıkarımın sayısız örneklerini barındırır. 20. yüzyıl başında kadınların o hakkı talebi asla kabul edilemez görülürdü; kadınlar parlamentoya giremedikleri ve istedikleri adaylara o veremedikleri için resmi demokratik karar alma mekanizmalarından tamamen dışlanmışlardı. Dolayısıyla resmi kamusal alanlar erkeklerin hâkimiyeti altındaydı. Kadınların ABD'de 1920'lerde nihayet o hakkında kavuşması, tam da karşıt-kamular oluşturup bu kamularda kendi ikincil pozisyonlarını sorgulamaları ve güçlenmelerile mümkün olabildi ama ne yazık ki zencilere karşı ayrımcılık devam etti.

1922'de National Women's Party bir ilkele bildirgesi yayınladı; bu deklarasyon 1848 yılında Seneca Falls tarafından yayınlanan "Duygulan Bildirgesi"ndeki bazı görüşlerin tekrarı gibiydi. Bu talepler daha sonra 1923, 1972, 1982 yıllarında Kongre'de konuşuldu, tartışıldı (4).

Aydınlanma feministleri tarafından geliştirilen analizin siyah kadınlara uygulanamayacağı çıktı. Bundan dolayı Hooks'un belirttiği gibi siyah kadınlar kölelikte, ne beyaz kadınlar gibi özel alana kapatılmışlar ne de ağır "erkesi" işlere koşullardan alıkoymuşlardı. Fakat aynen beyaz kadınlar ve siyah erkekler gibi vatandaş olarak öldürüldü ve hiçbir siyasal hakları yoktur (5).

Aydınlanma teorisi tarafından ortaya konan özel-kamusal alan ayrımı bugün hala bizimle birlikte olan ve ahlaki, toplumsal, siyasi hayatımızın önemli kurumlarının ciddi sorunlar yaşanmasında etkili olmaktadır. Liberal siyasi teori kamusalın özel alanı, erilin dışı ahlaki olarak bastırmasını, kadınların altaltılmasını önaylar.

Benzer bir şekilde 1970'lere kadar kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet, cinsel taciz gibi olgular yok sayılıyordu ve bu konular "aile içi mesele" olarak tartışma dışı bırakılıyordu. 1970'lerde kadınların bilinç yükseltme grubu adı altında sadece kadınlara açık kamusal alanlarda bir araya gelmeleri deneyimlerini paylaşmalarına olanak sağlandı.

Bu karşıt-kamularda sadece kendilerine özgü olduğunu zannettikleri sorunların gerçekte başka kadınlar tarafından da yaşanıyor olduğunu gördüler. Bu kar-

şıt-kamularda oluşturdukları farkındalık onları bu alanlarda politika üretmeye itti. 1970'lerden itibaren hızla kitleselleşen 2. Dalga Kadın Hareketi kökünü bu karşıt-kamulardan aldı. Uzun yıllar erkek egemen kamularda düymazlıktan gelinen aile içi şiddet, cinsel taciz gibi kadın sorunlarını devletlerin, sivil toplumun, yasa koyucuların ve akademilerin gündemine sokmanın ilk adımları bu feminist karşıt-kamularda atıldı.

Toplumsal eşitsizliklerin kamusal alanlardaki müzakere için olduğuna dair bu tarihsel deneyimler ve iletişim alanlarında baskın grupların ifade biçimlerinin hakim olduğuna, alternatiflerin susturulduğuna dair araştırmalar tek ve kapsayıcı kamusal alan idealinin toplumsal eşitsizlikleri körükleyeceğini göstermektedir. Nancy Fraser'a göre: "toplumsal eşitsizliğin etkileri, yalnızca tek ve kapsayıcı bir kamusal alanın bulunduğu yerde şiddetlenmektedir.

Bu durumda, ezilen grup üyelerinin kendi gereksinim, hedef ve stratejileri hakkında kendi aralarında müzakere bulunabilecekleri herhangi bir alanın bulunmayacağı, bu grupların, egemenlerin denetimleri altında olmayan bir iletişim sürecine girişme olanakları olmayacaktır" (3).

Bir başka deyişle medya, devlet kurumları, meclis, sendikalar, siyasi partiler ve hatta çoğu muhalif örgüt erkek egemen durumdayken; toplumsal yaşamda kadın-erkek eşitsizliği tüm ağırlığıyla kendini hissettiren, kadınların sadece kadınlara açık alanlarda bir araya gelmelerine itiraz etmek ve sadece karma alanlarda var olmalarını önermek, kadın-erkek eşitsizliğini arttırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Kadınların karma alanları yanı sıra feminist karşıt-kamularda da bulunmalarına itiraz etmek kadınların "daha güçsüz olanları, daha güçlü olanı yanıtlan sahte bir 'biz' içinde eriterek tahakküm ilişkilerini maskeleyen müzakere tarzları"na mahkûm etmektedir.

Nancy Fraser "Feminizm, Kapitalizm ve Tarihin Oyunu" başlıklı makalesinde kendisinin de içinde bulunduğu kırk yıllık bir feminist aktivizm tarihine geri dönerek ikinci dalga feminist harekete, yarattığı ve yaratamadığı kültürel ve siyasal dönüşümler bağlamında eleştirel bir gözle bakmaya çalışır; ikinci dalga feminizmin, kapitalizmin yakın tarihi içerisinde geçirdiği evreleri ve kapitalizmle olan ilişkisini farklı tarihsel dönemler üzerinden tartışmaya açar.

Fraser, feminist analizin ekonomik, kültürel ve politik boyutlarının süreç içerisinde hem birbirinden hem de kapitalizm eleştirisinden ayrılmış olduğunu belirtirken, feminizmin başardığı kültürel değişimlerin kendi eşitlikçi ve adil toplum idealyle taban tabana zıt olan küresel neoliberal kapitalizme geçişi, istemeden de olsa meşrulaştırmış olduğunu savunur. Fraser, ikinci dalga feminizmin kapitalizmle olan ilişkisini sorgularken evrildiği yeni biçimleri de göz önünde bulundurarak kapitalizme karşı nasıl bir feminist analiz ve aktivizme ihtiyacımız olabilece-

ğine dair bir tartışmayı da başlatır (6).

Tarihsel, sosyolojik sürece baktığımızda aslında kapitalizmin kadın sorununu yaratmadığını, onu kendinden önceki sınıflı toplumlardan devraldığını söyleyebiliriz. Ona kendi koşullarına uygun düşen yeni bir biçim verdi, kendi sömürü ve egemenlik ilişkilerine uyarladı ve bu yeni temel üzerinde devam ettirdi...

Nasıl sömürü ilişkilerinin feodal biçimi yerine kapitalist biçimine geçirdiyse, kadın üzerindeki cinsel baskı ve sömürü alanında da benzer bir şey oldu. Burjuva toplumu feodal toplumdan kadının bin yılların ürünü ezilmişiği ile birlikte bunu bir ideoloji, bir kültür, bir gelenek haline getiren, yani her yolla olumlayan ve meşrulaştıran her şeyi devraldı, bütün bunların özüne dokunmadı, yalnızca onlara kendi burjuva doğasına ve kapitalist sömürü ilişkilerinin yeni ihtiyaçlarına uygun düşen bir biçim verdi.

Fraser makalesinde (6) zamanda üç noktayı ele alır ve bu noktaların her biri ikinci dalga feminizmi kapitalizm tarihi içerisinde belirli bir an ile ilişkisi içerisinde konumlandırır.

Birinci nokta, "devlet eliyle kapitalizm" olarak adlandırıldığı bir bağlamda yer alan hareketin başlangıç dönemlerine işaret eder. Burada ikinci dalga feminizmin ortaya çıkışının ana çizgilerini, savaş sonrası dönemde devlet kaynaklı kapitalist toplumların yaygın erkek merkezçiliğine karşı radikal bir meydan okuma olan emperyalizm karşıtı Yeni Sol bakış açısından anlatır. Bu dönemi kavramsallaştırarak hareketin temel özgürlükçü temayüllerini, adaletsizlikleri dönüştürme anlayışını ve topluma getirdiği yapısal eleştiriyi açmılayarak tanımlar.

Değindiği ikinci nokta ise, neoliberalizm yükselmiş geçirdiği toplumsal bağlamda feminizmin geçirdiği evrim süreciyle ilgilidir.

Burada hareketin yalnızca sıra dışı başarısının değil, aynı zamanda bazı hedeflerinin yükselen yeni kapitalizmin (post-Fordist, "örgütsüz", uluslar aşırı) talepleriyle olan endişe verici uyumunun da bir tablosunu sunar.

Bu dönemi kavramsallaştırarak ise, ikinci dalga feminizmin istemeden Luc Boltanski ve Éve Chiappello'nun "kapitalizm yeni ruhu" dediği şeyin kilit bir bileşenini oluşturup oluşturmadığını sorar. Üçüncü nokta, neoliberalizmden yeni bir toplumsal örgütlenme biçimine geçiş işaret eden kapitalizm yaşadığı mevcut kriz ve Birleşik Devletler'deki politik düzenlemeler bağlamında, feminizmin olası yeni yönelimlerini ele alır. Bu konuyu ele alırken de, mali sermaye ve Birleşik Devletler'in hegemonya krizleriyle sallanan ve şimdi de Barack Obama'nın başkanlığındaki gelişmeleri bekleyen bir dünyada, feminizmin özgürlükçü temayüllerini yeniden devreye sokmanın yollarını sorgular (6).

GELECEK SAYI:
KADIN HAREKETİNİ OLUŞTURAN
FARKLI DİNAMİKLERİN
KARŞILAŞTIRILMASI(2)